

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ ТА ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Борисенко М.І.

Чернігівський національний технологічний університет

У статті розглядаються особливості професійного відбору та підготовки кадрів для соціальних служб. Визначено сутність поняття соціальний працівник, його ролі та функції. Визначені професійні вимоги до особистості соціального працівника. Проаналізовано етичні принципи та моральні норми в діяльності соціального працівника, що визначені в Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України. Визначено шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців із соціальної роботи.

Ключові слова: соціальний працівник, професійний відбір, професійна підготовка, соціальні служби, професійна компетентність.

Актуальність теми дослідження. Україні притаманна своєрідність процесу становлення професії соціального працівника, адже офіційне визнання професії «соціальна робота» скоріше можна назвати юридичним оформленням того, що було вже нагромаджене практикою, теорією, історією нашого народу. У цьому полягає особлива складність соціальної ситуації, в якій формується професія соціального працівника в Україні, а значить і система підготовки відповідних фахівців.

Система професійної підготовки соціальних працівників переживає складний період свого становлення, внаслідок чого останнім часом проблеми професійної підготовки соціальних працівників набули великої актуальності. Аналіз наявної наукової літератури демонструє, що основні напрямки досліджень здебільшого орієнтовані на дефініювання критеріїв професійної компетентності, придатності та психологічної готовності соціальних працівників. При цьому недостатньо розробляються напрямки дослідження, які стосуються проблематики, спрямованій на підготовку та становлення особистості соціального працівника. Тож виникає гостра необхідність запровадження нових моделей навчання та підготовки професійних соціальних працівників, використовуючи при цьому також успішний досвід розвинутих країн.

Метою статті є визначення особливостей професійного відбору та підготовки кадрів для соціальних служб.

Ступінь наукової розробки теми дослідження. Питання професійного відбору та підготовки кадрів для соціальних служб постійно перебували в центрі уваги науки, про що свідчить значна кількість науково-теоретичних праць таких дослідників як: І.Д. Зверева, М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна, К.М. Захарчук, В.М. Тименко, В.А. Поліщук, В.В. Савіцька, М.М. Марій, Л.І. Романовська та інші.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається в Енциклопедії для фахівців соціальної сфери, соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи. Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи між людиною та середовищем у цілому, підвищує відповідальність організацій за людину, впливає на соціальну політику. Професія соціального працівника спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення, для реалізації життєвих, потенційно закладених у

кожній людині сил для самозабезпечення та саморозвитку [2, с. 181].

Що ж до законодавчого визначення професії соціального працівника, то в Законі України «Про соціальні послуги» соціальний працівник представлений як професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги [3]. Зокрема, у Короткому словнику термінів з соціальної роботи США звертається увага на те, що соціальний працівник повинен вміти створювати і розвивати стосунки, які сприяють успішній професійній діяльності, стосунки між людьми та їх оточенням, активізувати зусилля підопieczних (індивідів, груп, обцин) по розв'язанню власних проблем, сприяти їх довірі, а також бути посередником і налагоджувати стосунки між конфліктуючими індивідами, групами, забезпечувати міжінституційні зв'язки [1, с. 210]. Найчастіше науковці відмічають такі особистісні якості соціального працівника як гуманістична спрямованість, особиста і соціальна відповідальність, почуття власної гідності й повага гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, емпатійність, емоційна стійкість, адекватна самооцінка та рівень домагань. В Україні підготовка і перепідготовка соціальних працівників здійснюється різними шляхами. Вона здійснюється в університетах, педагогічних інститутах, в педагогічних та інших училищах, коледжах, на різноманітних курсах підвищення кваліфікації. Терміни навчання різні: від декількох місяців до 4-5 років. Сьогодні в нашій країні, як і в інших країнах світу, питання стоїть так: навчання соціальній роботі не може тільки пасивно відображати соціальний розвиток, воно повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, навчання в яких базується на нових позиціях і де враховують нові тенденції розвитку соціальної політики в країні.

В Україні перш за все вимагає серйозного вдосконалення технологія підготовки майбутніх фахівців. Вищі навчальні заклади потребують серйозної державної підтримки в плані фінансової допомоги, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, активізації процесів підготовки професорсько-викладацького складу як у країні так і за рубежом. Актуальною є проблема перепідготовки працівників соціальних служб. Гострою для України також залишається проблема підготовки підручників, посібників з соціальної і соціально-педагогічної роботи, пакетів навчально-методичної документації.

Вивчення світового досвіду соціальної освіти є одним з найважливіших інструментів розробки і впровадження нових ідей, який надає можливості глибше осмислити специфіку соціальної роботи, запобігти помилкам при підготовці соціальних працівників у нашій країні, упровадити в навчання основні концепції, що пройшли випробування часом.

На сучасному етапі розвитку соціальної роботи одним з основних напрямків є проблема становлення професіоналізму соціальних працівників, у розвитку якого важливе значення відіграє практико-орієнтований навчальний процес. Тож сьогодні в Україні існує нагальна потреба в дослідженні нових шляхів і засобів формування й розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, а саме – нових шляхів вдосконалення підготовки спеціалістів із соціальної роботи [4, с. 137].

Зміст підготовки спеціалістів із соціальної роботи повинен включати такі компоненти:

- глибокий аналіз сучасного соціального розвитку і формування вміння дати об'єктивну оцінку соціальної політиці, запропонувати альтернативні варіанти;
- чітке уявлення і класифікацію сучасних моделей, форм і методів самої практики соціальної роботи;
- власне педагогічний процес підготовки соціальних працівників;
- розробку теорій, концепцій, моделей і технологій, спрямованих на ефективне функціонування соціального працівника;
- розробку і реалізацію програм, що підвищують компетентність соціального працівника.

Сучасна система навчання соціальної роботи вимагає суттєвих змін і потребує вдосконалення. Д. Кокс у своїй доповіді на 28-му Міжнародному конгресі Шкіл соціальної роботи (Гонконг, 1996 р.) виділив низку таких змін, які носять універсальний характер у світовому масштабі і яких, на його думку, потребує система освіти будь-якої країни, звичайно, в адаптованому варіанті.

Крім того, Д. Кокс виділив три рівні втручання соціальної роботи у вирішення проблем, які відповідно обумовлюють необхідність упровадження трьох рівнів підготовки соціальних працівників. Базовий рівень навчання потрібен тим, хто буде виконувати роль каталізатора на «передовій лінії фронту», на рівні особистості, сім'ї, громади.

Другий рівень покликаний дати випускникам знання і уміння, необхідні для того, щоб вестися, провести, знайти витоки фінансування для різноманітних соціальних послуг, які вимагаються даним соціумом, тобто для профільних соціальних служб, спеціально орієнтованих на ті чи інші групи, категорії клієнтів, що потребують негайної допомоги.

На третьому рівні майбутні фахівці одержують знання та вміння, необхідні для того, щоб брати

участь в управлінні, плануванні й розробці стратегічних напрямків соціальної роботи.

Кожен рівень важливий і унікальний по-своєму, і жоден з них не може досягти своєї мети без двох інших [4, с. 50].

Підготовка фахівців соціальної роботи в Україні має орієнтуватися на забезпечення умов для їх професійного самовизначення, професійно-особистісного формування, готовності до здійснення професійної діяльності й професійного самовдосконалення, тобто на підготовку висококваліфікованих фахівців соціальної роботи з високим рівнем культури, мобільності, творчості, адаптивності до соціально-економічних змін, здатних забезпечувати невпинний прогресивний розвиток суспільства [4, с. 144].

Існуюча система професійної підготовки у вищих навчальних закладах робить основні акценти на суто професійну складову навчання, де знання, уміння і певною мірою навички є критерієм успішності навчання студентів і результативності їх професійної підготовки, тоді як молодий фахівець стикається у процесі трудової діяльності, крім проблем власне професійних (рівень його знань, умінь і навичок), з проблемами психологічного і соціального характеру. Звідси особливу увагу у професійній підготовці студентів різних спеціальностей потрібно приділяти формуванню готовності до майбутньої професійної діяльності, роблячи акцент саме на цьому феномені протягом усього періоду навчання студента у ВНЗ [6, с. 12].

Так як практична підготовка студентів – органічна складова фахової підготовки студентів, то важливим у процесі неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників є дотримання низки психолого-педагогічних вимог до її організації, таких, як створення умов для вияву творчості, формування навичок використання реальних джерел педагогічної творчості, цільова спрямованість різних видів практики на забезпечення розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних працівників, узгодження теоретичної та практичної підготовки студентів [4, с. 143].

Висновки. Отже, враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що сучасна підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності буде ефективною за таких умов: спрямування навчальної діяльності і практичної підготовки студентів на формування особистісних рис, суттєвих для успішної професійної діяльності та спеціальних професійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери; поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу та використання інноваційних методів і підходів у навчанні; системної та систематичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Список літератури:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 // Відомості Верховної Ради України. – № 45. – Ст. 368.
3. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, О. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
4. Савіцька В. В. Аналіз проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до практичної професійної діяльності / В. В. Савіцька // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України, 2014. – № 1(70). – С. 136-146.
5. Обучение социальной работе: состояние и перспективы: материалы Международных Конгрессов Школ социальной работы; под ред. В. Г. Бочаровой. – М., 1997. – 283 с.
6. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – Вид. 2-ге, доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 298 с.

Борисенко Н.И.

Черниговский национальный технологический университет

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОТБОРА И ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ

Аннотация

В статье рассматриваются особенности профессионального отбора и подготовки кадров для социальных служб. Определено суть понятия социальный работник, его роли и функции. Определены профессиональные требования к личности социального работника. Проанализированы этические принципы и моральные нормы в деятельности социального работника, которые названы в Этическом кодексе специалистов социальной работы Украины. Определены пути улучшения системы подготовки специалистов социальной работы.

Ключевые слова: социальный работник, профессиональный отбор, профессиональная подготовка, социальные службы, профессиональная компетентность.

Borysenko M.I.

Chernihiv National Technological University

SOME ASPECTS OF THE PROFESSIONAL SELECTION AND TRAINING OF PERSONNEL FOR THE SOCIAL SERVICES

Summary

In the article, the special features of professional selection and training of personnel for the social services are examined. The essence of the concept of social worker, his role and function are determined. Professional requirements for the personality of social worker are determined. Ethical principles and moral standards in the activities of social worker, which are named in the ethical code of the specialists of the social work of Ukraine, are analyzed. The ways of improvement in the system of training the specialists for social work are determined.

Keywords: social worker, professional selection, professional training, social services, professional competence.

УДК 364-78

ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УПРАВЛІНЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Лескова Л.Ф.

Чернігівський національний технологічний університет

У статті викладено результати теоретичного вивчення феномена ділового спілкування. Наголошено, що спілкування є специфічною рисою соціальної роботи як професійної діяльності. Спілкування в управлінні – важливий інструмент виконання основних управлінських функцій: організації, мотивації, планування і контролю. Ділове (управлінське) спілкування є відносно самостійним феноменом соціальної дійсності, способом організації будь-якої соціальної діяльності. Сьогодні одним із головних елементів управлінської культури вважається ділове спілкування, оскільки успішність діяльності будь-якого колективу, в тому числі і колективу установи соціальної сфери залежить від становлення та розвитку системи соціальної комунікації між працівниками установи.

Ключові слова: спілкування, соціальна взаємодія, соціальний працівник, керівник, соціально-психологічний клімат, управлінець-професіонал.

Постановка проблеми. Становлення особистості майбутнього фахівця-управлінця соціальною службою починається у вищому навчальному закладі, де і формуються його професійно значущі якості, творчі здібності, інтереси, цінності, зростає загальний рівень культури. Образ майбутнього менеджера соціальної сфери складається з широкого набору професійних, організаційних, морально-етичних, культурних якостей, норм і принципів поведінки.

Однією з необхідних умов високого рівня керівництва соціальною службою є забезпечення ефективного міжособистісного спілкування всередині організації – її підрозділах, групах, командах. Тому важливого значення в сучасному менеджменті набувають знання сутності і психологічних особливос-

тей спілкування, його функцій, принципів, а також способів ефективної міжособистісної взаємодії членів організації.

Соціологи розглядають спілкування насамперед як соціально обумовлений вид діяльності людей.

Спілкування в управлінні – важливий інструмент виконання основних управлінських функцій: організації, мотивації, планування і контролю. Комунікація, будучи також функцією управління, є інтегруючою складовою, що об'єднує ролі управління й ролі спілкування. Все це дає підстави для визначення управлінської діяльності керівників як соціально-психологічної. Соціально-психологічна особливість управління полягає в тому, що поза спілкуванням з учасниками взаємодії неможливе розв'язання управлінських завдань, прийняття